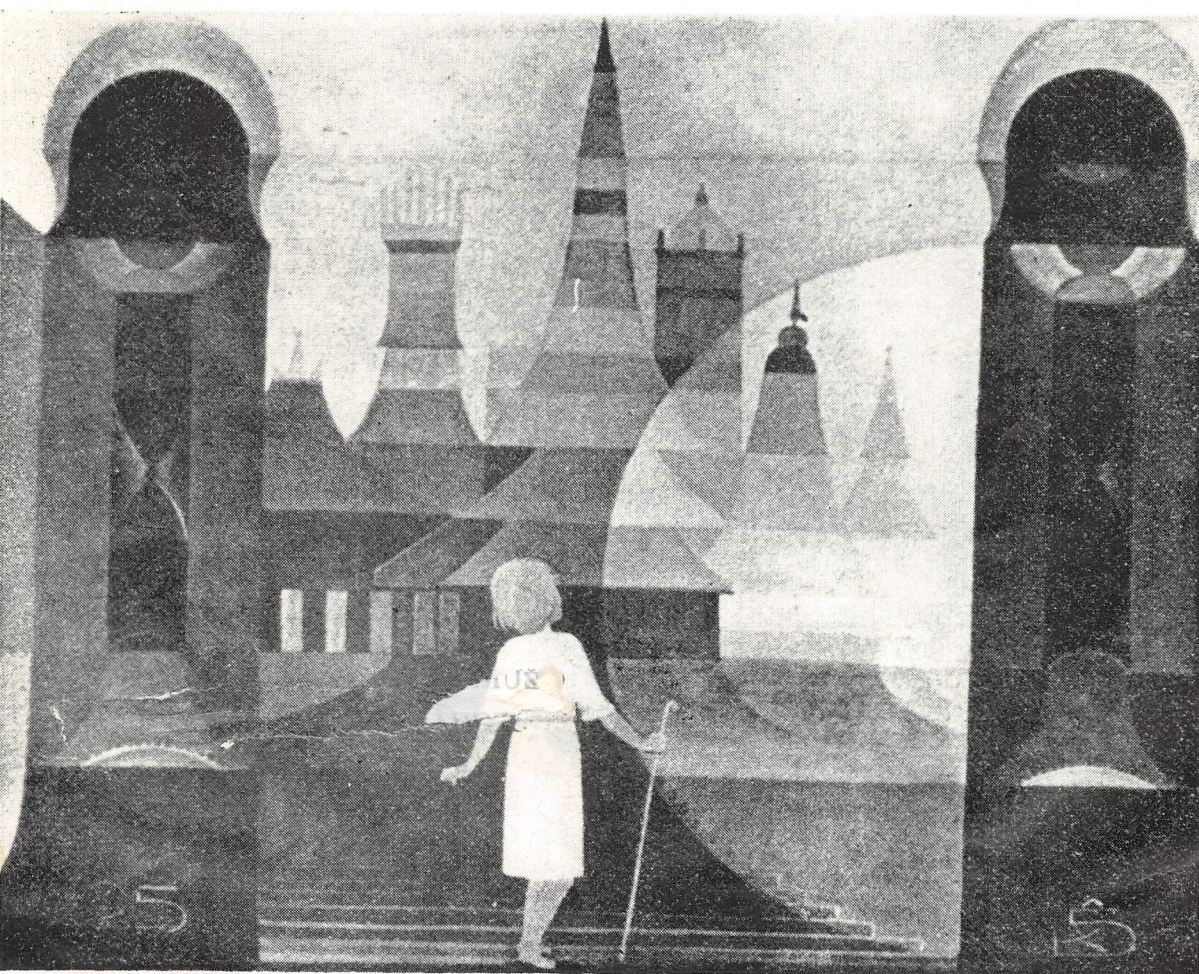

moteris

1973

Nr. 1 (91)

K. ŠIMONIS

PASAKA

“NEGIRDĖTA NEREGĖTA PASAKA. BUVO TRYS BROLIAI: DU GUDRŪS IR VIENAS KVAILAS. KARTĄ VISI TRYS IŠĖJO Į PASAULĮ LAIMĖS IEŠKOTI. GUDRIEJI BROLIAI EINA VIENU KELIU, O KVAILYS VIENAS PATS – KITU KELIU...” DAUG GRAŽIŲ PASAKŲ VAIKYSTĖJE GIRDĖJOME: APIE KARALIUS, APIE SLIBINUS, APIE LAUMES, APIE UŽBURTAS KARALIJAS...

DAUG PASAKŲ KNYGŲ SKAITĖME, DAUG MARGŲ PAVEIKSLŲ MATĖME: SU KARALIAIS, SU SLIBINAIŠ, SU LAUMĖMIS, SU UŽBURTOMIS KARALIJOMIS... DIDŽIAJAM PASAKŲ PASAULIO KŪRĖJUI, DAILININKUI IR ILIUSTRATORIUI K. ŠIMONIUI SUKAKO AŠTUONIASDEŠIMT PENKTIEJI METAI.

LIETUVIŲ KALBOS KILMĖ IR RAIDA

S. VILKAUJA

Kan. Myk. Daukša savo *Postilės* (*Postilla Cato-licka*), išleistoje 1599 m. Vilniuje, prakalboje rašo: "Tautos gyvenimas remiasi ne tik žemės derlingumu, miestų ir pilių stiprumu ar tėvynės gražumu, bet išlaikymu ir vartojimu gimtosios kalbos, kuri sieja tautą ir ugdo jos narių vienybę, sugyvenimą ir brolišką meilę. Gimtoji kalba jungia visus meilės ryšiais. Ji yra solidarumo motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas."

Kiekviena kalba, kaip ir kiekviena tauta, turi savo istoriją. Lietuvių kalbos istorija yra labai sena ir sunkiai beištiriama amžių glūdumoje. Dar ir dabar yra daug neišaiškintų klausimų, kuriems mokslininkai, naudodamiesi fonologija, morfologija, kalbotyra, žodynu ir kt., nori atrasti teisingus atsakymus.

Kalbininkai, tyrinėdami lietuvių kalbos kilmę ir raidą, stengiasi išaiškinti, kaip lietuvių kalba atsirado, su kuo giminiuojasi ir t.t.

Proistorės tyrinėtojai sako, kad lietuviai prie Baltijos krantų apsigyveno maždaug keturi tūkstančiai metų prieš Kristaus gimimą.

Kai Europoje nutirpo ledynai, pradėjo augti žolė, krūmai ir medžiai, iš kurių pirmieji pasirodė berželiai, o vėliau pušys ir kiti lapuočiai medžiai. Tada vidurio Europos gyventojai sekė paskui keliaujančius į šiaurę elnius, nes juos medžiojo maistui. Po to sekė klajokliai piemenys, kurie savo bandoms jieškojo naujų ganyklų.

Šitie primityvūs žmonės, atkeliavę prie Baltijos jūros, jau rado ten gyvenančius žmones. Iš tų naujųjų ateivių ir ten gyvenančiųjų žmonių susidarė mūsų protėviai.

Archeologijos ir etnografijos mokslai stengiasi išaiškinti mūsų prosenelių gyventas vietas, jų būdą, papročius, kultūrą ir t. t. Tačiau yra labai sunku, nors jau ir iš akmens amžiaus turime įvairių iškastinių, atrastų sodybų liekanų, kapų ir kt.

Pirmąsias žinias apie mūsų protėvius duoda I a. m. istorikas Tacitus, kuris gyveno I a. Kristui gimus. Jis baltų tautas vadina aisčiais (*aestiorum gentes*). Be to, rašo, kad aisčiai geriau įairba žemę, negu germanai. Taip pat yra geresni jūrininkai. Jie atrado gintarą, kurį renka pakrantėse ir seklumose. Jie garbina savo dievus ir auginą javus bei vaisius.

II a. Kristui gimus graikas Ptolomejus jau mini dvi prūsų gimines – galindus ir sudūvus. O jau 14 a. kronikininkas P. von Dusburg rašo apie Galindą, Suduvą, Nadruvą ir Skalvą.

Lietuvių kalba priklauso Indo-europiečių prokalbei, iš kurios kilo naujos tautos su savo naujomis kalbomis, būtent: *baltai* (lietuviai, latviai, prūsai, kuršiai, sėliai, žiemgaliai, jotvingiai, lybiai); *slavai* (rusai, gudai, ukrainiečiai, lenkai); *germanai* (vokiečiai, danai, švedai, norvegai, anglai); *romanai* (prancūzai, italai, ispanai). Be to, iš Indo-europiečių prokalbės kilo ir graikų kalba, albanų, armėnų ir kt.

Maždaug prieš 50 metų kalbų tyrinėtojai manė, kad prieš daugelį tūkstančių metų Indo-europiečių k.

grupės žmonės gyveno Azijoje, tarp Tigro ir Eufrato upių, kalbėjo viena bendra kalba. Vėliau dalis jų iškeliavo į Europą, o kiti pasiliko Azijoje. Vieta tarp Tigro ir Eufrato upių buvo net vadinama Indo-europiečių tautų lopšiu. Sunkiausia buvo nustatyti, kuriais keliais žmonės galėjo keliauti. Vieni tvirtino, kadėjo per Uralo kalnus, o kiti galvojo, kadėjo per Kaukazą ir Balkanus.

Čia įdomūs aiškinimai yra dr. J. Basanavičiaus. Jis tvirtino, kad lietuviai atkeliavo per Balkanus ir ilgiau buvo apsistoję prie Dunojaus upės, nes mūsų laikuriose dainose yra minimas Dunojus. Pvz., "Siuntė mane motinėle į Dunojų vandenėlio". Jis taip pat atrado laikuriose vietose išlikusių ir panašių vietovardžių. O tik vėliau mūsų protėviai pasitraukė į šiaurę ir pasiekė Baltijos jūrą.

Tačiau praeities tyrinėtojai šią teoriją atmetė. Dabar kalbininkai tvirtina, kad Indo-europiečių tautų lopšys galėjo būti Europoje, iš kurios žmonės kėlėsi į Aziją.

Indo-europiečių prokalbės amžius tęsėsi maždaug nuo 400 iki 500 m. pr. Kr. Pamažu atskiros giminės atskilo ir susidarė savas kalbas. Pirmoji atskilo hetitų kalba (apie 2000 m. pr. Kr.), paskiau sanskritas (apie 1000 m. pr. Kr.).

Baltų, slavų ir germanų grupės galėjo išsiskirti maždaug tarp 1000 ir 500 m. pr. Kr.

Baltai (lietuviai, latviai, prūsai ir kiti) buvo nutumti į šiaurę, kur tarp tankių girių, tyvuliuojančių ežerų bei raistų negalėjo dažnai susitikti su kitomis giminėmis ir todėl išlaikė savo kalbų senumą.

Iš baltų grupės dabar yra išlikusios tik lietuvių ir latvių k. Prūsai dar visai neseniai suvokietėjo.

Kaikurie kalbininkai, tirdami kalbų proistorę, bandė įrodinėti, kad seniau yra buvusi bendra slavų, baltų šaka. Tačiau prof. J. Endzelyn, prof. A. Senn ir kiti tvirtina, kad baltai, slavai ir germanai atskilo iš Indo-europiečių prokalbės ir kėlė savais keliais. Jeigu ir yra lietuvių kalboje daug slavų pasiskolintų žodžių, tai dar nereiškia, kad ji yra slavų kilmės. Pavyzdžiui, anglų kalba irgi turi daug prancūziškų žodžių, tačiau ji nėra romanų, bet germanų k. Prof. A. Senn (jis yra Pensilvanijos universiteto profesorius ir kalba lietuviškai, nors kilme šveicaras) sako, kad visus slavų k. skolinius lietuvių k. be jokio vargo pakeitėme savais atitikmenimis. Lietuvių kalba yra turtinga ir turi tiek daug žodžių, kad nereikia jokių slavų skolinių. Žinoma, kiekviena kalba turi mokslo terminų (filosofija, muzika, matematika ir t. t.), bet tai jau yra tarptautiniai žodžiai.

Baltų giminės gyveno kartu iki 3 a. pr. Kr. O lietuvių k. atskilo nuo latvių ir prūsų tik 13 a. Kristui gimus.

Prancūzų filologas Meilliet kartą yra parašęs: "Jei nori išgirsti, kaip yra kalbėję mūsų proseneliai (Indo-europiečių prokalbėje), eik į Lietuvos kaimą".

O B. D. Dwigts sako: "Lietuvių kalba yra labai vertinga filologijai. Ji savo formomis yra seniausia iš